

مطالعه جامعه‌شناختی رابطه شاخص‌های کلان اقتصادی با ازدواج

زودهنگام: استان‌های کشور بازه زمانی ۱۳۹۰-۱۴۰۰*

اسماعیل جهانی دولت‌آباد^۱، طاها عشایری^۲، محمد شیری^۳

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۴، تاریخ تایید: ۱۴۰۳/۰۵/۱۹)

چکیده

ازدواج زودهنگام یا کودک همسری به ازدواج‌های زیر سن قانونی اطلاق می‌شود که در کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه، در حال افزایش بوده و تبدیل به مسئله اجتماعی مهم در حوزه جامعه‌شناسی خانواده شده است. این مسئله در استان‌های کشور، طی بازه زمانی ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰ روندی افزایش را تجربه نموده است. بر این اساس هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی تأثیر شاخص‌های کلان اقتصادی (۱۳۹۰-۱۴۰۰) برافزایش ازدواج زودهنگام است. روش اجرای پژوهش؛ از نوع اسنادی با تکیه بر تحلیل ثانویه داده‌های مرکز آمار ایران و سازمان ثبت‌احوال کشور می‌باشد. واحد تحلیل؛ استان‌های کشور و ابزار تحلیل داده؛ نرم‌افزار SPSS و excel بوده است. جامعه آماری پژوهش ۳۱ استان کشور است که به‌صورت تمام شماری در بازه زمانی ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰ مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج آزمون پیرسون نشان می‌دهد که استان‌های دارای نرخ بیکاری ($r=0/366$) و ضریب جینی ($r=0/363$) بالاتر؛ بیشترین میزان ازدواج زودهنگام را داشته است. همچنین، نتایج مدل رگرسیونی حاکی از این است که متغیرهای اقتصادی شامل ضریب جینی $B=0/334$ ، نرخ بیکاری $B=0/213$ ، تغییرات نرخ تورم $B=0/297$ و تغییرات ضریب جینی $B=0/282$ به ترتیب تأثیر معنی‌داری بر میزان ازدواج زودهنگام در استان‌های کشور داشته است. می‌توان گفت که افزایش نرخ تورم، بیکاری و ضریب جینی در فاصله میان‌سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ برافزایش نسبت ازدواج‌های زودهنگام مؤثر بوده است؛ بر این اساس؛ از بین متغیرهای اقتصادی ضریب جینی، نرخ بیکاری و تغییرات نرخ تورم از بیشترین قدرت تبیین‌کنندگی در خصوص نسبت‌های ازدواج زیر ۱۵ سال و نیز تغییرات این نسبت در میان استان‌ها برخوردار است.

واژگان کلیدی: ازدواج زودهنگام، ساختار اجتماعی، فشارهای اقتصادی، شاخص‌های کلان اقتصادی

Doi: <http://10.22034/JSI.2024.2000821.1653>

* مقاله علمی پژوهشی؛

۱ دانشیار جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی اردبیل، ایران (نویسنده مسئول).
sml.jahani@gmail.com

۲ استادیار جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران؛
t.ashayeri@uma.ac.ir

۳ عضو هیئت علمی پژوهشکده آمار ایران، تهران، ایران؛
Mshiri@src.ac.ir

مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره بیست و چهارم، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۲، ص ۱۲۷-۱۰۳

مقدمه و بیان مسأله

خانواده بنیادی‌ترین سازمان بشری مکان امن و پناهگاه عاطفی برای اجتماع محسوب می‌شود (حضوری، ۱۳۸۶: ۳۵). در واقع نظام خانواده سالم، اجتماعی سالم را تشکیل می‌دهد (اوتادی، ۱۳۸۰: ۳). خانواده پایدارترین نهاد اجتماعی است که هویت انسانی و جامعه‌پذیری فرد در آن شکل می‌گیرد و در پذیرش ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و همچنین انتقال الگوهای روابط و تعامل به سایر نهادهای اجتماعی نقش مهمی برعهده دارد (ساروخانی، ۱۳۷۹: ۱۱). در واقع قلب جامعه در سینه خانواده می‌تپد و زن ضربان حیات خانواده است (مولاووردی، ۱۳۸۵: ۹۳). در دل نهاد خانواده، ازدواج، تولد و مرگ، از وقایع حیاتی در زندگی مردم بوده؛ اما ازدواج مهم‌ترین آن‌هاست و اقدام به آن جزئی از حقوق عام انسانی و امری جهانی است.

با این حساب امروز بسیاری از پسران و دختران، بدون توجه به افزایش حق زندگی و آزادی اجتماعی؛ زودتر وارد عرصه تشکیل خانواده می‌شوند. برخی از آن‌ها تحت اجبار و فشارهای اطراف خود به آن تن می‌دهند که ازدواج زودهنگام نامیده می‌شود؛ باوجود بالا رفتن سن ازدواج در جامعه، همچنان ازدواج در سنین پایین‌تر از ۱۸ نیز در حال افزایش است (آسانی، ۲۰۰۰: ۶۵). ازدواج زودهنگام^۱، مسأله‌ای جهانی است و بیشتر در کشورهای درحال توسعه رخ می‌دهد. یونیسف برآورد کرده که حدود ۲ درصد افراد در جهان تن به ازدواج زودهنگام می‌دهند (بروس، ۲۰۱۳). در سراسر جهان، میلیون‌ها دختر زمانی ازدواج می‌کنند که هنوز بچه بوده و به سن مناسب ازدواج نرسیده‌اند. این مسئله برحسب شرایط فرهنگی هر جامعه تفاوت می‌پذیرد و پشت ازدواج هر دختر بچه‌ای، داستانی دراز نهفته است (نویمو و اگو، ۲۰۱۵). به لحاظ مفهومی؛ ازدواج زودهنگام به ازدواج افراد زیر ۱۸ سالی اطلاق می‌شود که توسط سازمان ملل متحد تعریف شده و جزء اساسی‌ترین حقوق کودکان است (کالگان و همکاران، ۲۰۱۵: ۲). کمیته نظارتی سازمان ملل متحد، در بیانیه خود (۲۰۱۴) اعلام کرد معیار ازدواج زودهنگام برای زنان زیر ۱۸ سال است و هدف از این بیانیه؛ حذف گونه‌های خشونت و تبعیض علیه زنان است. شرط عبور از کودک همسری، بلوغ و توانایی زنان برای تصمیم‌گیری و مهارت زناشویی است.

کودکان در دوران کودک همسری، توان درک و فهم ارزش‌های زندگی اجتماعی شریک خود را نخواهند داشت، بلوغ جنسی دلیل اقدام به ازدواج نیست، بلکه مهارت‌های روانی، اجتماعی و فرهنگی مهم‌ترین معیارهای تشکیل یک زندگی است؛ زیرا ازدواج زودهنگام منجر به بیماری‌ها و

1 Early marriage

ناهنجارهای عجیبی در جامعه می‌شود. ازدواج پسران با دختران کم سن، ازدواج پیران و سالمندان با زنان کم‌سن‌وسال، شیوع چند زنی، از معیارهای خشونت علیه زنان هستند (کلوارد، ۲۰۱۴). مطابق تعریف سازمان بهداشت جهانی، ازدواج زودهنگام، ضمن نقض حقوق، آرمان و ارزش‌های انسانی زنان، بازتاب‌دهنده نابرابری جنسیتی نهادینه و ریشه‌دار در تاریخ بشری است (بروس، ۲۰۱۳). نومیو و اگوو (۲۰۱۵: ۱۴۱)، این بحران را مسئله اجتماعی جهانی و نمونه نقض قواعد بین‌المللی می‌دانند؛ اجباری بودن؛ نوعی سوءاستفاده تلقی می‌شود (گنوغولی و همکاران، ۲۰۰۹). از نگاه قوانین بین‌المللی، آن نوعی ممنوعیت یا رفتار اجباری در روابط زناشویی و روابط خانوادگی است که در آن بیشتر رضایت والدین مهم بوده و به‌جای دختران خود تصمیم می‌گیرند (وارنر، ۲۰۰۴: ۴۲۶). نشانگر بی‌قانونی، بی‌پناهی و فقدان عوامل کنترل بر روابط بین فرزند-والدین در مرحله ازدواج است (چلنتر، ۲۰۱۲). به‌این ترتیب عوامل فرهنگی-دینی (احترام به سنت‌های اجتماعی؛ باورهای مذهبی؛ حمایت‌های خانوادگی؛ همسالان یا فشارهای خانوادگی؛ دفاع خانواده از ناموس؛ شدت پیوندهای جامعه یا وجدان جمعی؛ جمع‌گرایی سنتی جامعه)، عوامل اقتصادی- فقر (موقعیت بحرانی و ورشکستگی مالی خانواده؛ حفظ دارایی و ثروت خانواده؛ کاهش بار تکفل، کاهش درد و فشار مالی، کاهش بار اقتصادی) (چنتر، ۲۰۱۲)؛ عوامل جنسی - بازیابی سلامتی (ممانعت از رابطه نامناسب جنسی خارج از فرهنگ قومی، مذهبی، فرهنگی و گروه کاستی؛ جلوگیری از خطرات و رفتارهای پرخطر جنسی از جمله ترا جنسی، هم‌جنسگرایی (هاتچینسون و همکاران، ۲۰۱۶)؛ نظارت و کنترل رفتارهای اخلاقی- و جنسی زنان (گوتسچالک، ۲۰۰۷)؛ تضمین نظارت تام بر دختران و سلامتی آن؛ کنترل مردانه بر زنان)؛ توجیه خانوادگی (محافظت بچه‌ها از خطرهای بحرانی؛ حفظ نظم و قوانین زناشویی با برادر یا خواهر؛ تضمین مشروع بودن فرزندان) اهمیت ازدواج زودهنگام به نسل جدید مانند والدین آن‌ها؛ جذب کمک و همیار خانگی در امور اجتماعی-اقتصادی (همیلتون، ۲۰۱۲) در شکل گرفتن ازدواج زودهنگام تأثیر زیادی دارد.

این فرهنگ در جوامع در حال توسعه، شایع است که درصدد هستند تا خواهش جنسی زنان را تحت تضمین سلامتی جنسی و حفظ آبروی خانوادگی کنترل کنند، عملی بسیار دردآور که با چاقوهای غیربهداشتی انجام می‌گیرد. روی حدود ۱۴۰ میلیون دختر و زنان که در کشورهای آفریقایی هستند، انجام شده و دختران کوچک‌تر از سن ۶ و ۷ سال در معرض این درمان جنسی قرار می‌گیرند. قتل‌های ناموسی نیز شکل دیگری از تبعیض‌های زنان است که هدف کنترل رفتار

آن‌هاست. این قتل‌ها به دلیل عدم نافرمانی آشکارا یا بی‌ملاحظگی یا سوءظن مردانه، از سوی زنان شکل می‌گیرد. خاورمیانه در معرض این بحران است. در طول سال‌های ۱۹۹۸ و ۱۹۹۹ تقریباً ۳۶ زن به دلیل آبروی خانوادگی کشته شدند. در دهه ۱۹۹۰ از ۵ هزار خشونت ناموسی علیه زنان؛ در بیمارستان‌های پاکستان، ۹۷ درصد مرد بودند ولی تنها ۳ درصد آن‌ها محکوم به مجازات شدند (هرست، ۱۳۹۹: ۲۲۵). رواج این آیین، به مثابه نقض حقوق انسانی است. هر کودکی حق دارد از این رفتارهای مضر و آسیب‌زا که پیامدهای مخرب و منفی برای افراد و جامعه دارد، مورد محافظت قرار بگیرند.

این پدیده در برنامه‌های جهانی توسعه قرار گرفته و از برجسته‌ترین آن؛ اهداف توسعه پایدار یا هزاره است که قرار بود تا پایان ۲۰۲۳ باهدف کاهش نرخ این‌گونه ازدواج به مقدار ۵٫۳ درصد برسد. برآورد شده که ۶۵۰ میلیون دختر و زنان؛ قبل از ۱۸ سالگی ازدواج می‌کنند. به ترتیب آفریقای مرکزی و غربی (۳۷ درصد)؛ آفریقای جنوبی و شرقی (۳۲ درصد)؛ آفریقای جنوبی (۲۸ درصد)، آمریکای لاتین (۲۱ درصد)؛ آسیای مرکزی و اروپای شرقی (۱۰ درصد)؛ اقیانوسیه و آسیای شرقی (۷ درصد) و جهان (۱۹ درصد) است (یونیسف^۱، ۲۰۲۲) در معرض این مسئله قرار گرفته‌اند.

در کشورهای در حال توسعه که اقتصاد ضعیف و توسعه نیافته دارند، ضمن افزایش خانوارهای فقیر، حاشیه‌ای و پیرامونی؛ فقر فرهنگی زندگی آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. فقر فرهنگی به معنای حضور فعال شانس، تقدیر، سرنوشت، خرافات و باورهای غیرعقلانی در تبیین کنش‌های اجتماعی است. ازدواج نیز در جوامع سنتی، از ساختار فقر فرهنگی تأثیر می‌پذیرد. به این معنای بازتولید اجتماعی؛ به تداوم، یادگیری و انتقال هنجارها و ارزش‌های مرتبط با مزایای ازدواج زودهنگام می‌انجامد. در این ساختار اجتماعی؛ غیرقانونی بودن ازدواج از بین رفته و پیوستن به هنجارهای گروهی با طرد اجتماعی، شرمساری؛ سرزنش و نوعی پشت پا زدن به بخت و آیین‌های قومی همراه است. اقدام به ازدواج در سنین کودکی دارای پیامدهایی از جمله کاهش سرمایه فرهنگی، ترک تحصیل، بی‌سوادی و ناآگاهی فرهنگی، مرگ‌ومیرهای مادری، کارهای اجباری و یدی، فقیر شدن نان و مردان کودک همسر، افزایش طلاق و بحران کانون‌های زناشویی؛ افزایش پرونده‌های قضایی و بحران در نهاد خانواده است؛ یعنی پیامد و آثار این مسأله در یک چرخه نهادی-اجتماعی مجدد به خانواده و جامعه بازمی‌گردد. در ایران آمارها نشان

1 United Nations Children's Fund

می‌دهد که ازدواج زودهنگام در استان‌های کشور؛ شدت ازدواج زودهنگام در حال افزایش است. هدف اصلی پژوهش عبارت است از:

- بررسی وضعیت ازدواج زودهنگام در استان‌های کشور طی بازه زمانی ۱۳۹۰-۱۴۰۰
- مطالعه تأثیر شاخص‌های کلان اقتصادی بر نرخ ازدواج‌های زودهنگام طی بازه زمانی ۱۳۹۰-۱۴۰۰

مبانی و دیدگاه‌های نظری

ازدواج: ازدواج نهادی اجتماعی است که انسان را در شکل‌های خاصی از تعهدات متقابل برای هدفی خاص از جمله تشکیل خانواده و حفظ نهاد خانواده، یکسان و متحد می‌کند. عملی اجتماعی که از طریق کنش‌های عمومی، مذهبی، مراسم سنتی، رخ می‌دهد و بازتاب‌دهنده هدف، عادت و شخصیت اجتماعی است که نهادینه شده است. برخی از جوامع هنجارهایی دارند که دختران جوان را برای ورود به ازدواج سریع مقید می‌کند، برخی موارد محدودسازی ازدواج، همگانی نیست، این ازدواج در سنی رخ می‌دهد که قانونی نبوده و بسیار زودتر از موعد رخ می‌دهد (کمبو و ترومپ، ۲۰۰۶).

ازدواج زودهنگام: ازدواج زودهنگام یا کودک همسری^۱ ازدواجی یا پیوندی تعریف می‌شود که بین دو نفر رخ می‌دهد که در حالی حداقل یکی از شرکای آن، زیر سن قانونی ۱۸ قرار دارند (McIntyre, 2006; ICRW, 2005). این ازدواج به وسیله خانواده یا اجتماع هنجارمند می‌شود، ازدواج زنان جوان با هدف مشارکت در ازدواج و مشارکت در مباحث روزانه راجع به ازدواج زودهنگام، باعث عمومی شدن آن می‌شود (ونگ و هر، ۲۰۱۴؛ ایویس، ۲۰۰۹). به‌طور کلی، بهنجار شدن ازدواج، با حمایت فرهنگ و باورهای والدینی صورت می‌گیرد (فیلیپس و داستین، ۲۰۰۴). در برخی از تعاریف، ازدواج زودهنگام ازدواجی اجباری تعریف شده که بر اثر تکرار سنت‌ها رخ می‌دهد. این ازدواج دارای پیامدهای از جمله ضعف سلامت جسمانی، حملات قلبی، افزایش قند خون، بیماری ذهنی-روانی، افکار خودکشی؛ نارضایتی جنسی؛ آسیب‌پذیری اجتماعی و بیماری نوین؛ بارداری ناخواسته، کیفیت زناشویی پایین، بحران سلامت اجتماعی، افزایش ابتلا به مرگ‌های ناخواسته و زودهنگام، تمایل به طلاق و ترک زندگی، قهرهای طولانی و اختلاف خانوادگی، تفاهم پایین و افزایش خشونت‌های خانوادگی، قتل و ارتکاب به جرایم اخلاقی و اجتماعی، است (گودها، ۲۰۱۳ و پرکاش، ۲۰۱۱).

1 Early marriage or child marriage

نظریه فمینیستی

نظریه فمینیستی^۱ وجود ساختارهای اقتداری پدرسالارانه در جامعه (بلات، ۱۹۳۷: ۷۴) و ایدئولوژی جنسیتی، هنجارهای جنسیتی و کلیشه‌های جنسیتی را علت اصلی شکل‌گیری خشونت علیه زنان قلمداد می‌کند (ترنر^۲، ۲۰۰۳: ۱۸۸). کلیشه‌های جنسیتی به مردان، میدان اعمال کنش خشونت بر زنان را می‌دهد (برکل، ۱۹۹۹: ۱) و این آیین فرهنگی، سلطه مردان درباره ازدواج را قطعیت می‌بخشد. طبق نظریه آدمسون، ظلم و استثمار زنان، ریشه در ساختار سرمایه‌داری پدرسالارانه دارد. آن‌ها معتقدند که روابط جنسی (باورهای جنسیتی)، به‌طور عمیق در روابط اجتماعی از طریق فرهنگ پدرسالاری آموخته می‌شود (میلر، ۲۰۰۳). پدرسالاری به معنای مجموعه کاملی از روابط متقابل ساخت‌یافته‌ای است که در آن مردان بر زنان تسلط یافته و یک نظام روابط سلسله‌مراتبی جنسی است که بنیادی‌ترین شکل نابرابری اجتماعی محسوب می‌گردد (هرست، ۱۳۹۹: ۲۱۹): فمینیسم مطالعه جنسیت باهدف تغییر جامعه برای برابر ساختن زن و مرد است (مشونیس، ۱۳۹۵: ۲۴۴).

نظریه فمینیستی خشونت علیه زنان را به جایگاه فرودست زنان نسبت به مردان نسبت می‌دهد (گودرزی و همکاران، ۱۳۹۴). خشونت علیه زنان، ریشه در فرهنگ و ساختار اجتماعی جامعه داشته و پدرسالاری، آن را تشویق کرده و زنان را در تعامل زناشویی؛ تحت سلطه مردان قرار می‌دهد (زولا، ۲۰۰۷: ۸). تسلط مرد و اجتماعی شدن جهت استفاده از قدرت منشأ خشونت است که زنان آن را تجربه می‌کنند (گلز و استراوس، ۱۹۷۹). در این حالت روابط دو جنس رابطه قدرت است (استراوس و یودانیس، ۱۹۹۰: ۸۲۵). همه نظریه‌های فمینیستی به مسئله قربانی شدن دختران و زنان توسط پسران و مردان متمرکز بوده و راه چاره را در تغییرات ساختی جهان اجتماعی می‌بینند (اسپیدلمن^۳، ۲۰۱۱). فمینیسم رادیکال بر تفاوت‌های ذاتی میان مردان و زنان در جامعه تأکید داشته و بیش از سایرین بر روی چگونگی نظارت مردان بر زنان و همچنین به‌کارگیری خشونت علیه آنان تأکید می‌ورزد (طرزی، ۱۳۸۸). جنس نه یک کنش شخصی بلکه یک کنش اجتماعی است که هم پایدارکننده روابط قدرت پدرسالارانه در سطح کلان و هم منعکس‌کننده آن است (لوباس^۴، ۲۰۱۱). در اندیشه فمینیست رادیکال؛

1 Feminist theory

2 Turner

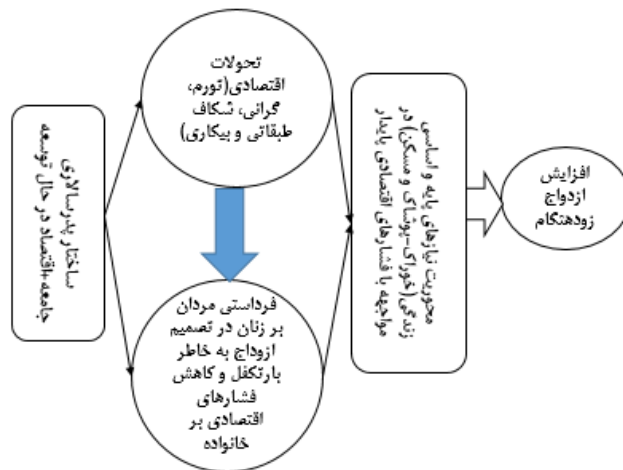
3 Spindelman

4 Lobasz

نظام پدرسالاری، کار زنان را استثمار کرده و مالکیت بر بدن‌هایشان را از پیش مسلم می‌پندارد و همه اشکال تسلط و تابع بودن، پیوند ناگسستنی با هویت‌های جنسی مردان دارد (بروش^۱، ۲۰۱۲) و بذر خشونت شوهر علیه همسر، در همین اطاعت از اقتدار و کنترل مردانه نهفته است. احساس مالکیت و کنترل مردانه به ایجاد انتظاراتی در مورد وظایف و مسئولیت‌های زنان منجر می‌شود (دوباش و دوباش، ۲۰۰۴: ۳۲۸). به‌زعم چافز (۱۹۸۴)، در نابرابری جنسیتی و نگاه سلطه‌طلبانه و ابزاری به زنان؛ از ساختارهای خویشاوندی (تبار، قوانین زندگی، تقسیم‌کار جنسیتی کار در خانواده، انتقال نسب خونی از طریق جنس مذکر، پدر بومی و پدرتباری)؛ میزان حمایت ایدئولوژیک و کلیشه‌ای از نابرابری جنسیتی (باورهای و تبیین‌های کلیسایی، تلقین نقش‌های خاص فرهنگی، دوگانگی مردانه/زنانه)؛ تقسیم‌کار جنسیتی (ماهیت نقش کار، مالکیت یا کنترل ابزار تولید) (هرست، ۱۳۹۹: ۲۰۹) تأثیر می‌پذیرد. این دیدگاه، برای تحلیل و توجیه ازدواج زودهنگام به مسئله نابرابری جنسیتی، قدرت نابرابر زنان در برابر مردان، نظام سلسله مراتبی، هنجارهای اجتماعی و فضای فرهنگی (فقر فرهنگی) بیشتر تأکید می‌کند. در ساختار فرهنگی که در آن ازدواج زودهنگام شایع است، فشار اجتماعی قوی روی خانواده برای همنوایی با هنجارهای جمعی وجود دارد، شکست در همنوایی و نافرمانی جمعی، می‌تواند به تمسخر، عدم‌تأیید و طرد، شرمساری خانوادگی منجر شود که برچسبی فرهنگی است. در چنین فضایی ازدواج زودهنگام زنان به‌عنوان یک آرزوی اجتماعی شناخته می‌شود؛ الگوهای خانواده گسترده بر آن حاکم است و آیین مذهبی و هنجارهای سنتی، تشویق‌کننده این سنت هستند. در این زمینه و ساختار اجتماعی، ازدواج سنین پایین، امری مشروع و قانونی است که هنجارها تعیین می‌کند. هنجارهایی پدرسالاری؛ مرتبط با ساختارهای خانواده تربیت می‌شود. این ساختار تضمین می‌کند که ازدواج باعث انتقال نقش‌های پدری (قدرت، ارث، مردانگی، منزلت، سلامت اجتماعی) از طریق ازدواج دختران به همسر آینده می‌گردد. بر این اساس در جوامع سنتی، فقیر و درحال توسعه، دختران برای یک ازدواج فرمایشی، برنامه‌ریزی می‌شوند، بدون آنکه از آن مطلع شوند، یا رضایتی داشته باشند، چنین قراردادی می‌تواند در دوران کودکی (نافبری) رخ دهد. آرمان‌های بهبود اوضاع اقتصادی و ارتقای پایگاه طبقاتی آن (رفاه، کیفیت زندگی، پولدار شدن، تأمین معاش زندگی و عبور از جهان فقر زیستی)؛ محرک‌های تصمیم به بلوغ زودرس هستند. همچنین رفتارهای خارج از عرف بشدت نهی شده؛ در اثر این نگاه‌های گناه‌محور به زنان و

1 Brush

جوانان؛ ازدواج و تشکیل خانواده به ظهور یک هویت اجتماعی منجر می‌شود. با توجه به مباحث فوق، الگوی نظری زیر تدوین شده است:

شکل ۱: الگوی نظری پژوهش

فرضیه اصلی پژوهش

به نظر می‌رسد که بین متغیرهای کلان اقتصادی و گرایش به ازدواج زودهنگام رابطه معنی‌داری وجود دارد.

روش تحقیق

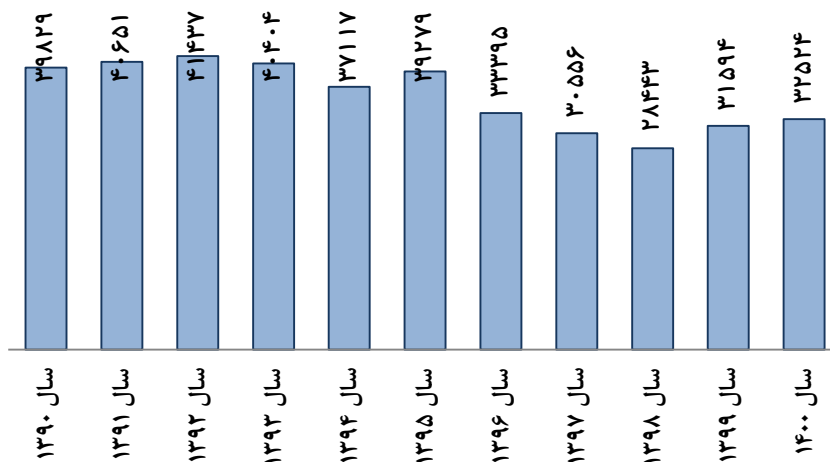
روش تحقیق این پژوهش اسنادی و بر پایه تحلیل ثانویه است. در این مطالعه از دودسته داده استفاده شده است. داده‌های مربوط به متغیر ازدواج زودهنگام (ازدواج‌های زیر ۱۵ سال) که از آمار سازمان ثبت‌احوال کشور گرفته شده است. شاخص‌های اقتصادی که از مرکز آمار ایران اخذ شده شامل تولید ناخالص داخلی، ضریب جینی، نرخ بیکاری، نرخ مشارکت اقتصادی و نرخ تورم هستند. این داده‌ها برای دوره ۱۰ ساله ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ مدنظر قرار گرفته و با استفاده از این داده‌ها سعی شده است به تحلیل و بررسی پرسش اساسی پژوهش پرداخته شود. جامعه آماری ۳۱ استان کشور است. این جامعه در حال حاضر مشتمل بر ۳۱ استان است که با هم به مقایسه شده‌اند. واحد تحلیل در این پژوهش استان است. به عبارت بهتر، نمره هرکدام از

استان‌های کشور در شاخص‌های موردبررسی در دوره زمانی یادشده گردآوری شده و برای تجزیه و تحلیل این داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. قابل ذکر است، در این پژوهش، هم میانگین شاخص‌ها در طول سال‌های موردبررسی و هم تغییرات این شاخص‌ها در طول این زمان مدنظر قرار گرفته است.

یافته‌های پژوهش

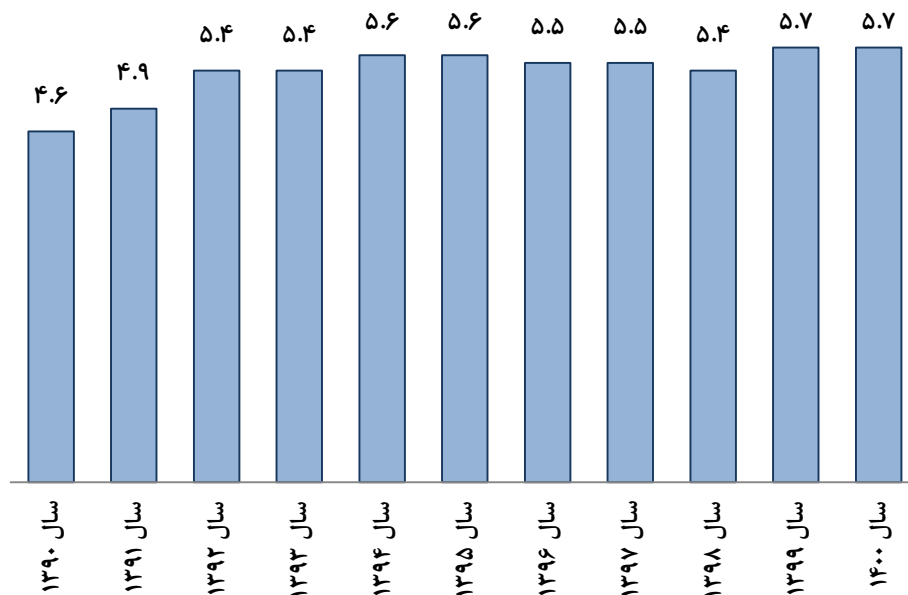
در این قسمت سعی شده است یافته‌های پژوهش حاضر به‌طور خلاصه در دو بخش ارائه شود. در بخش نخست، به توصیف وضعیت متغیرهای موردبررسی پرداخته شده است. در این بخش نرخ متوسط شاخص‌ها در کل کشور و به تفکیک استان‌ها و همچنین تغییرات شاخص‌ها در طول ده سال بررسی است. در بخش دوم نیز، به تبیین درصدهای ازدواج زودهنگام در استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های اقتصادی پرداخته شده است.

الف) یافته‌های توصیفی

نمودار ۱. تعداد ازدواج‌های زیر ۱۵ سال واقع شده در کشور در دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰
 مأخذ: سازمان ثبت‌احوال کشور

اطلاعات نمودار ۱ حاکی از آن است که در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰، میانگین ازدواج زیر ۱۵ سال در کشور ۳۵۹۳۰ رسیده است؛ اما باین حال، آمارهای کلی این نوع ازدواج در دوره زمانی یادشده با نوساناتی همراه بوده است. تعداد ازدواج زیر ۱۵ سال ثبت‌شده در سال ۱۳۹۲ عدد ۴۱۴۳۷ را نشان می‌دهد که بالاترین و در طی یک روند نزولی در سال ۱۳۹۸ به ۲۸۴۴۳ مورد کاهش یافته که کمترین رقم ثبت‌شده است. این آمارها به ظاهر نشان‌دهنده کاهش ازدواج‌های زود هنگام در طول دهه ۱۳۹۰ می‌باشد؛ اما چنانچه این اعداد را در کنار روند کلی کاهش ازدواج در کشور مورد بررسی قرار دهیم احتمالاً به نتایج متفاوتی دست خواهیم یافت.

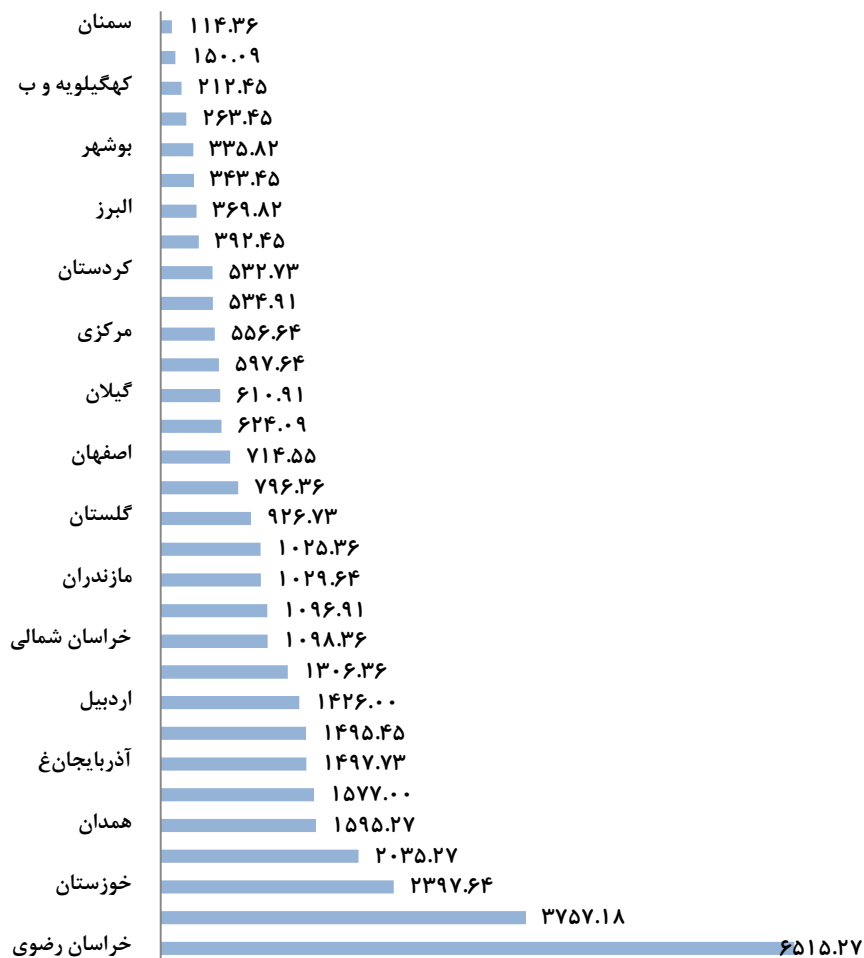
نمودار ۲. نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال در کشور در دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰

مأخذ: سازمان ثبت‌احوال کشور

در نمودار ۲ تعداد ازدواج‌های زود هنگام هر سال در ارتباط با کل ازدواج‌های آن سال مدنظر قرار گرفته و سعی شده است روندهای موجود در قالب نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال مورد بررسی قرار گیرد. طبق اطلاعات این نمودار، در فاصله سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ روند حرکتی نسبت

ازدواج‌های زیر ۱۵ سال در کشور کاملاً با روند مشاهده شده در نمودار قبلی متفاوت است و بنابراین می‌توان آن را شاخص مناسبی برای بررسی وضعیت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال در دوره زمانی یادشده تلقی نمود. در اینجا مشاهده می‌شود که پایین‌ترین نسب ازدواج زودهنگام (۴,۶ درصد) مربوط به سال ۱۳۹۰ است که این نرخ در طول ده سال بعدی روندی صعودی را تجربه کرده و در سال ۱۴۰۰ به بالاترین سطح (۵,۷ درصد) رسیده است.

اما در ادامه وضعیت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال به تفکیک استان‌های کشور نیز مورد بررسی قرار گرفته است. آمارهای حاکی از آن است که استان خراسان رضوی با ثبت میانگین بیش از ۶۵۰۰ مورد در سال با اختلاف زیاد از سایر استان‌ها رتبه نخست را در این حوزه به خود اختصاص داده است و استان آذربایجان شرقی با میانگین سالیانه ۳۷۵۷ مورد ازدواج زیر ۱۵ سال در رتبه دوم جای گرفته است. دو استان خوزستان و سیستان و بلوچستان نیز در رتبه‌های بعدی از منظر میزان‌های ازدواج زودهنگام قرار گرفته‌اند؛ اما در انتهای نمودار، استان‌های سمنان، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد و چهارمحال و بختیاری به ترتیب کمترین میزان ازدواج زیر ۱۵ سال در سال‌های مورد بررسی را به خود اختصاص داده‌اند (نمودار ۳).

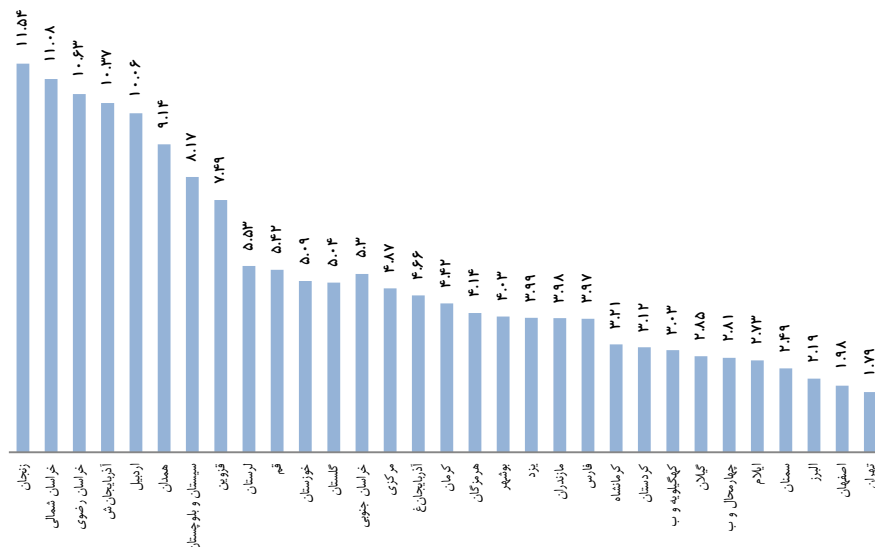

نمودار ۳. تعداد ازدواج‌های زیر ۱۵ سال در دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ به تفکیک استان‌های کشور

اما بدیهی است که بررسی میزان‌های ازدواج زودهنگام در استان‌های کشور تنها بر اساس تعداد وقایع ثبت‌شده نمی‌تواند مبنای مناسبی برای مقایسه وضعیت استان‌ها فراهم کند. برای این منظور، در بررسی حاضر سعی شده است آمارهای ازدواج زیر ۱۵ سال استان‌ها در ارتباط با

آمارهای کلی ازدواج آن‌ها مدنظر قرار گرفته و میانگین نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال برای هر استان محاسبه شود. این عدد در واقع نشان‌دهنده این است که در سال‌های موردبررسی در هر استان به‌طور متوسط از هر ۱۰۰ ازدواج چند مورد زیر ۱۵ سال بوده است. نتایج این بررسی به‌طور خلاصه در نمودار ۴ نمایش داده شده است (نمودار ۴).

این آمارها حاکی از آن است که استان زنجان با ثبت میانگین نسبت ۱۱,۵۴ رتبه نخست را در این حوزه به خود اختصاص داده است و استان خراسان شمالی با میانگین سالیانه ۱۱,۰۸ در رتبه دوم جای گرفته است. سه استان دیگر، شامل خراسان رضوی، آذربایجان شرقی و اردبیل نیز از جمله استان‌هایی هستند که از میانگین نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال در آن‌ها دورقمی می‌باشد؛ اما در انتهای نمودار، استان‌های تهران، اصفهان، البرز و سمنان مشاهده می‌شود که به ترتیب با نسبت‌های ۱,۷۹، ۱,۹۸، ۲,۱۹ و ۲,۴۹ پایین‌ترین نسبت‌های ازدواج زیر ۱۵ سال را در طول دهه نود به خود اختصاص داده‌اند (نمودار ۴).

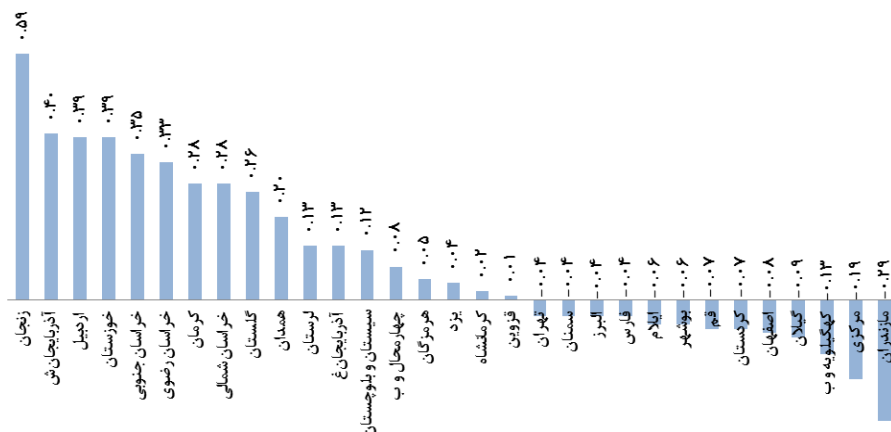

نمودار ۴. نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال در دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ به تفکیک استان‌های

کشور

مأخذ: سازمان ثبت‌احوال کشور

نمودار ۵ تغییرات نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال در طول سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ را به تفکیک استان‌های کشور نمایش می‌دهد. طبق اطلاعات این نمودار، این نسبت در ۱۸ استان کشور، افزایش داشته است که از این میان، زنجان با افزایش سالیانه نزدیک به ۰,۶ درصد بیشترین میزان افزایش در این نوع ازدواج را تجربه کرده است، از سوی دیگر، در دهه ۹۰ نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال در ۱۳ استان روند کاهشی داشته که بیشترین میزان کاهش (نزدیک به ۰,۳ درصد) مربوط به استان مازندران می‌باشد (نمودار ۵).

نمودار ۵. تغییرات نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ به تفکیک استان‌های کشور

مأخذ: سازمان ثبت‌احوال کشور

همان‌طور که اشاره شد، بخش دیگر مطالعه حاضر به پنج شاخص اقتصادی سرانه تولید ناخالص داخلی، ضریب جینی، نرخ بیکاری، نرخ مشارکت اقتصادی و نرخ تورم استان‌ها مربوط است که در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ مورد بررسی قرار گرفته است. اطلاعات مربوط به میانگین این شاخص‌ها در دوره یادشده و همچنین، میزان تغییرات آن‌ها در طول این دوره در جدول ۱ ارائه شده است.

طبق اطلاعات این جدول، متوسط نرخ بی‌کاری در دوره زمانی یادشده عدد ۱۱,۹۴ را نشان می‌دهد که استان‌های اصفهان، البرز، چهارمحال بختیاری، خوزستان، کردستان، کرمانشاه، کهگیلویه و بویراحمد، گیلان و لرستان دارای نرخ‌های بالاتر و استان‌های آذربایجان شرقی،

آذربایجان غربی، اردبیل، ایلام، بوشهر، تهران، خراسان جنوبی، خراسان رضوی، خراسان شمالی، زنجان، سمنان، سیستان و بلوچستان، فارس، قزوین، قم، کرمان، گلستان، مازندران، مرکزی، هرمزگان، همدان و یزد دارای نرخ‌های بیکاری پایین‌تر از متوسط کشوری بوده‌اند. همچنین، طبق این آمارها، بالاترین نرخ بیکاری (۲۰,۷۹) در دوره یادشده مربوط به استان گیلان و پایین‌ترین نرخ (۷,۷۶) مربوط به استان‌های خراسان جنوبی بوده است و اختلاف قابل‌توجه ۱۳ درصدی بین نرخ‌های بیکاری این استان‌ها مشاهده می‌شود. از منظر تغییرات نرخ بیکاری نیز استان هرمزگان بیشترین افزایش (۴,۸ درصد) و استان فارس بیشترین کاهش (۱۰,۹ درصد) را در طول دوره موردبررسی تجربه کرده‌اند.

از سوی دیگر، آمارهای مربوط به نرخ تورم ۱۲ ماهه در سال ۱۳۹۱ عدد ۲۹,۵ را برای کل کشور نشان می‌دهد که این عدد در نیمه اول دهه نود روند نزولی داشته و در سال ۱۳۹۵ به ۶,۹ درصد رسیده ولی مجدداً سیر صعودی گرفته و به ۴۰,۲ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده است. میانگین نرخ تورم در طی این دوره ده‌ساله ۲۴,۱۴ درصد می‌باشد. همچنین، این آمارها نشان می‌دهد که وضعیت استان‌های کشور از نظر نرخ تورم نیز متفاوت بوده است. طبق این آمارها، استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل، ایلام، چهارمحال بختیاری، خراسان جنوبی، خراسان شمالی، سیستان و بلوچستان، کردستان، کرمانشاه، کهگیلویه و بویراحمد، گلستان، لرستان، مرکزی، هرمزگان، همدان و یزد دارای نرخ تورم بالاتر از متوسط کشوری بوده و سایر استان‌ها نرخ‌های پایین‌تر از میانگین کشوری را تجربه کرده‌اند. در این دوره زمانی استان چهارمحال بختیاری با میانگین نرخ تورم ۲۷,۱۳ درصد بالاترین و استان سمنان با میانگین نرخ ۲۲,۸ درصد پایین‌ترین میزان تورم را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین، بالاترین میزان رشد تورم در دوره یادشده به میزان ۱۹,۱ درصد مربوط به استان کهگیلویه و بویراحمد و کمترین میزان رشد (۰,۰۴- درصد) مربوط به استان سیستان و بلوچستان بوده است.

بخش دیگر اطلاعات جدول ۱ حاکی از آن است که متوسط نرخ مشارکت اقتصادی در کل کشور در طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۰ برابر با ۳۹,۰۵ بوده است که از این منظر استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل، اصفهان، خراسان رضوی، خراسان شمالی، زنجان، قزوین، کردستان، کرمانشاه، گیلان، مازندران، همدان و یزد دارای نرخ‌های بالاتر و استان‌های البرز، ایلام، بوشهر، تهران، چهارمحال و بختیاری، خراسان جنوبی، خوزستان، سمنان، سیستان و بلوچستان، فارس، قم، کرمان، کهگیلویه و بویراحمد، گلستان، لرستان، مرکزی و هرمزگان دارای

نرخ‌های پایین‌تر نسبت به میانگین کشوری بوده‌اند. همچنین، طبق این آمارها، بالاترین نرخ مشارکت اقتصادی (۴۳,۸۶) در دوره یادشده مربوط به استان اردبیل و پایین‌ترین نرخ (۳۰,۵۵) مربوط به استان سیستان و بلوچستان بوده است. بررسی تغییرات نرخ مشارکت اقتصادی نیز نشان می‌دهد که در طول ۱۰ سال موردبررسی استان هرمزگان بیشترین افزایش (۱۰,۸ درصد) و استان ایلام بیشترین کاهش (۲,۸ درصد) را در طول دوره یادشده تجربه کرده‌اند (جدول ۱). اما آمارهای مربوط به شاخص ضریب جینی نشان می‌دهد که متوسط این ضریب در کل کشور در طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۰ برابر با ۰,۳۷۰۹ بوده است که از این منظر استان‌های تهران، سیستان و بلوچستان و گلستان دارای ضرایب بالاتر و استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل، اصفهان، البرز، ایلام، بوشهر، چهارمحال بختیاری، خراسان جنوبی، خراسان رضوی، خراسان شمالی، خوزستان، زنجان، سمنان، فارس، قزوین، قم، کردستان، کرمان، کرمانشاه، کهگیلویه و بویراحمد، گیلان، لرستان، مازندران، مرکزی، هرمزگان و همدان دارای ضرایب پایین‌تر نسبت به میانگین کشوری بوده‌اند. طبق این آمارها، بالاترین ضریب جینی (۰,۴۰۶۹) در دوره یادشده مربوط به استان سیستان و بلوچستان و پایین‌ترین ضریب (۰,۲۸۱۶) مربوط به استان قزوین بوده است. از منظر تغییرات ضریب جینی در طول دوره موردبررسی نیز بیشترین افزایش (۰,۲۳۰۳) در استان سیستان و بلوچستان و بیشترین کاهش (۰,۱۲۶۱) در استان مرکزی رخ داده است.

جدول ۱. وضعیت شاخص‌های اقتصادی مورد بررسی در دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ به تفکیک استان‌های کشور

استان‌ها	مشارکت اقتصادی		نرخ تورم		نرخ بیکاری		ضریب جینی		تولید ناخالص داخلی	
	میانگین	تغییرات	میانگین	تغییرات	میانگین	تغییرات	میانگین	تغییرات	میانگین	تغییرات (درصد)
آذربایجان	۴۰٫۹۳	۱٫۸	۲۴٫۲۹	۹٫۳	۹٫۴۵	-۱٫۲	-۰٫۳۴۳۸	۰٫۰۲۲۸	۲۲۷٫۶	-۰٫۲۲
آذربایجان غربی	۴۱٫۷۵	۱٫۹	۲۵٫۱۱	۱۲٫۵	۱۱٫۸۹	-۰٫۶	-۰٫۳۱۹۸	۰٫۰۷۸۸	۱۳۳٫۸	-۰٫۲۳
اردبیل	۴۳٫۸۶	۳٫۷	۲۴٫۲۹	۹٫۳	۱۱٫۳۷	-۲٫۴	-۰٫۳۰۲۶	۰٫۰۱۶۳	۶۳٫۹	-۰٫۲۵
اصفهان	۴۰٫۷	۱٫۴	۲۴٫۰۵	۹٫۴	۱۲٫۶۲	-۲٫۶	-۰٫۳۳۱	-۰٫۱۱۳۲	۳۸۹٫۴	-۰٫۳
البرز	۳۸٫۲۵	۱٫۶	۲۳٫۸۶	۱۱٫۶	۱۳٫۲۷	-۹٫۶	-۰٫۲۹۵۷	۰٫۱۱۴۳	۱۷۵٫۷	-۰٫۲۴
ایلام	۳۵٫۵	-۲٫۸	۲۵٫۲۸	۱۹	۱۱٫۴۷	-۸٫۲	-۰٫۳۱۳۲	-۰٫۱۲۱۴	۸۷٫۲	-۰٫۳
بوشهر	۳۶٫۸۵	۴٫۳	۲۴٫۳۷	۱۶٫۹	۱۰٫۱۵	-۲	-۰٫۳۰۸۸	-۰٫۰۸۲	۳۸۹٫۸	-۰٫۳۹
تهران	۳۸٫۵۵	۵٫۱	۲۳٫۴۹	۱۱٫۶	۹٫۸۵	-۴	-۰٫۳۷۴۸	۰٫۰۲۹۲	۱۶۲۲٫۵	-۰٫۴
چهارمحال و بختیاری	۳۸٫۸۷	۴٫۹	۲۷٫۱۳	۸٫۵	۱۴٫۰۴	-۱	-۰٫۳۱۲۸	-۰٫۰۴۵۸	۴۱٫۵	-۰٫۱۷
خراسان جنوبی	۳۹٫۰۴	۳٫۹	۲۴٫۹۹	۱۶٫۴	۷٫۷۶	-۱٫۱	-۰٫۳۰۳۸	۰٫۰۸۵۵	۳۷٫۲	-۰٫۴
خراسان رضوی	۴۰٫۹۵	۴٫۴	۲۳٫۳۳	۸٫۴	۹٫۶۵	-۲٫۵	-۰٫۳۴۰۸	۰٫۰۵۵۱	۳۳۸٫۶	-۰٫۲۳
خراسان شمالی	۴۲٫۱۳	۶٫۹	۲۶٫۲۳	۸٫۳	۱۰٫۱۸	-۲٫۴	-۰٫۳۳۹۵	۰٫۰۲۹۸	۳۵٫۱	-۰٫۵۴
خوزستان	۳۷٫۵۹	۶٫۲	۲۳٫۳۴	۸٫۷	۱۲٫۸۴	۲٫۱	-۰٫۳۴۴۴	۰٫۰۵۱۲	۱۱۵۶٫۹	-۰٫۲۴
زنجان	۴۱٫۹۶	۳٫۹	۲۳٫۹۳	۱۵٫۶	۹٫۰۵	-۱٫۹	-۰٫۲۹۹۶	۰٫۲۲۰۱	۶۶٫۱	-۰٫۴۸
سمنان	۳۷٫۱۷	۳٫۲	۲۲٫۸	۱۲٫۸	۸٫۵	-۳٫۲	-۰٫۳۰۷۱	-۰٫۰۷۶۴	۵۹٫۶	-۰٫۳۳
سیستان و بلوچستان	۳۰٫۵۵	۸٫۴	۲۵٫۹۸	-۰٫۴	۱۱٫۷۴	-۰٫۵	-۰٫۴۰۶۹	-۰٫۲۳۰۳	۸۷٫۵	-۰٫۳۸
فارس	۳۸٫۱۱	۰	۲۳٫۸۲	۱۱٫۱	۱۱٫۵۸	-۱۰٫۹	-۰٫۳۳۶۷	-۰٫۰۵۲۲	۳۲۲٫۳	-۰٫۱۲
قزوین	۴۰٫۸۶	۴٫۶	۲۳٫۲۸	۱۶٫۳	۱۰٫۷۶	-۵٫۲	-۰٫۲۸۱۶	۰٫۰۳۲۹	۹۳٫۹	-۰٫۱۹
قم	۳۵٫۴۸	۲٫۵	۲۲٫۹۴	۹٫۳	۱۰٫۱۵	-۰٫۵	-۰٫۳۲۶۴	-۰٫۰۹۴۵	۶۲٫۲	-۰٫۳
کردستان	۴۱٫۲۸	۲٫۳	۲۴٫۷۴	۹٫۲	۱۳٫۶۴	-۲٫۳	-۰٫۳۰۰۴	۰٫۰۷۵۸	۶۴٫۲	-۰٫۲۲
کرمان	۳۶٫۸۹	۶	۲۳٫۰۸	۱۲٫۲	۹٫۲۹	-۰٫۹	-۰٫۳۱۷۴	-۰٫۱۸۰۱	۲۰۴٫۲	-۰٫۴۲
کرمانشاه	۳۹٫۰۸	۹٫۸	۲۴٫۳۳	۱۱٫۵	۱۵٫۷۱	-۰٫۸	-۰٫۳۰۹	-۰٫۱۲۰۴	۱۰۸٫۲	-۰٫۲۳
کهگیلویه و بویراحید	۳۳٫۸۱	۴٫۳	۲۵٫۷۴	۱۹٫۱	۱۲٫۲۵	-۵	-۰٫۲۸۲۵	۰٫۰۲۵۸	۱۵۷٫۷	-۰٫۳۳
گلستان	۳۷٫۸۴	-۰٫۶	۲۵٫۳۲	۱۲٫۵	۹٫۹۷	-۱٫۱	-۰٫۳۷۸۲	۰٫۰۵۵۷	۷۵٫۱	-۰٫۲۸
گیلان	۴۱٫۸۷	۶٫۴	۲۳٫۷۵	۱۲٫۶	۲۰٫۷۹	-۷٫۴	-۰٫۳۳۱	-۰٫۰۰۷	۱۴۴٫۸	-۰٫۴۱
لرستان	۳۶٫۶۲	۴٫۳	۲۶٫۵۳	۱۲٫۸	۱۴٫۰۶	-۶٫۷	-۰٫۳۱۳۱	-۰٫۰۵۵۸	۷۵٫۶	-۰٫۲۱
مازندران	۴۰٫۷۱	۴٫۱	۲۳٫۸۸	۱۷	۹٫۹۷	-۳٫۲	-۰٫۳۰۹۲	۰٫۰۹۷۵	۲۲۶٫۴	-۰٫۳۸
مرکزی	۳۶٫۰۵	-۰٫۳	۲۴٫۵۳	۸٫۷	۷٫۸۹	-۳٫۲	-۰٫۳۰۲۷	-۰٫۱۲۶۱	۱۱۸٫۷	-۰٫۲۲
هرمزگان	۳۸٫۵۹	۱۰٫۸	۲۶٫۱۵	۷٫۸	۱۱٫۴۴	۴٫۸	-۰٫۳۴۵	۰٫۲۲۶۹	۱۲۷٫۴	-۰٫۱۴
همدان	۳۹٫۶۵	۳	۲۴٫۲	۴٫۶	۹٫۰۱	-۳٫۲	-۰٫۳۴۱۹	۰٫۰۱۷۹	۸۴٫۴	-۰٫۲۳
یزد	۳۹٫۸۷	۶	۲۴٫۹۵	۱۲٫۳	۱۰٫۲۹	۱٫۶	-۰٫۲۹۴۹	-۰٫۱۲۵	۱۲۶٫۹	-۰٫۳۹
کل کشور	۳۹٫۰۵	۴	۲۴٫۱۴	۱۰٫۷	۱۱٫۹۴	-۳٫۱	-۰٫۳۷۰۹	-۰٫۰۵۳۱	۷۰۷۵٫۸	-۰٫۱۵

ب. تبیین نرخ ازدواج بر حسب متغیرهای اقتصادی

تا اینجا سعی شد توصیف مختصری از وضعیت استان‌های کشور بر اساس متغیرهای موردبررسی در مطالعه حاضر ارائه شود. در ادامه به تبیین نسبت‌های ازدواج زیر ۱۵ سال در استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های اقتصادی پرداخته شده است. برای این کار از آزمون‌های آماری دو متغیری (ضریب همبستگی پیرسون) و چند متغیری (رگرسیون چندخطی) استفاده شده است.

طبق اطلاعات جدول ۲، بین دو مورد از شاخص‌های اقتصادی موردبررسی، شامل نرخ بیکاری و ضریب جینی و نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال همبستگی آماری معنی‌دار وجود دارد. همبستگی‌های مشاهده شده از نوع همبستگی مثبت است. به عبارت ساده‌تر، این نتایج نشان می‌دهد استان‌هایی که از نرخ بیکاری و ضریب جینی بالاتری برخوردارند به مراتب نسبت‌های ازدواج زودهنگام بالاتری در مقایسه با سایر استان‌ها نشان می‌دهند. مقایسه همبستگی‌های مشاهده شده از منظر شدت نیز حاکی از آن است که نرخ بیکاری با ضریب همبستگی ۰/۳۶۶ قوی‌ترین همبستگی را با نسبت ازدواج زودهنگام نشان می‌دهد و ضریب جینی با ضریب همبستگی ۰/۳۶۳- در رتبه دوم قرار گرفته است (جدول ۲).

جدول ۲. همبستگی‌های مشاهده شده بین نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال و شاخص‌های اقتصادی

		تولید ناخالص داخلی	ضریب جینی	نرخ بیکاری	نرخ مشارکت اقتصادی	نرخ تورم
متوسط نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال	R	۰/۰۵۹	۰/۳۶۳	۰/۳۶۶	۰/۳۱۰	۰/۱۰۹
	Sig.	۰/۷۴۸	۰/۰۲۴	۰/۰۱۷	۰/۰۸۴	۰/۵۵۱
	N	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱
تغییرات نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال	R	۰/۰۱۲	۰/۲۰۰	۰/۲۵۸	۰/۳۰۷	۰/۱۱۱
	Sig.	۰/۹۴۷	۰/۲۷۳	۰/۱۵۴	۰/۰۸۷	۰/۵۴۴
	N	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱

در ادامه سعی شده است روابط آماری میان نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال و تغییرات شاخص‌های اقتصادی در طول ده سال گذشته نیز موردبررسی قرار گیرد. نتایج این بررسی در جدول ۳ ارائه شد است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، تغییرات ضریب جینی و نرخ تورم

همبستگی معنی‌داری با نرخ ازدواج نشان می‌دهد. همبستگی مشاهده‌شده میان تغییرات ضریب جینی و نرخ تورم با نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال از نوع همبستگی مثبت بوده و نشان می‌دهد که در دوره زمانی مورد مطالعه، افزایش تورم و ضریب جینی با افزایش نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال در استان‌ها همراه بوده است؛ اما نکته دیگر در جدول ۳ همبستگی‌های مشاهده‌شده میان تغییرات شاخص‌های اقتصادی و تغییرات نسبت ازدواج زودهنگام در طول دوره زمانی مورد بررسی است. این نتایج حاکی از آن است که بین تغییرات نرخ تورم و تغییرات نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال همبستگی معنی‌دار وجود دارد. این همبستگی نیز از نوع مثبت بوده و نشان می‌دهد استان‌هایی که در دهه گذشته رشد بیشتری در نرخ تورم تجربه کرده‌اند، در مقایسه با سایر استان‌ها به مراتب افزایش بیشتری در نسبت‌های ازدواج زیر ۱۵ سال نشان می‌دهند. همچنین، روند افزایش نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال در استان‌هایی که از نرخ تورم پایین‌تری برخوردار بوده‌اند به مراتب کندتر از سایر استان‌ها بوده است. (جدول ۳).

جدول ۳. همبستگی‌های مشاهده‌شده بین نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال و تغییرات

شاخص‌های اقتصادی

		تغییرات تولید ناخالص داخلی	تغییرات ضریب جینی	تغییرات نرخ بیکاری	تغییرات مشارکت اقتصادی	تغییرات نرخ تورم
متوسط نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال	R	۰/۲۶۸	۰/۳۶۹	۰/۲۸۰	۰/۰۰۲	۰/۳۴۶
	Sig.	۰/۱۳۸	۰/۰۱۷	۰/۱۲۰	۰/۹۹۱	۰/۰۳۹
	N	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱
تغییرات نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال	R	۰/۱۶۹	۰/۳۲۰	۰/۲۰۸	۰/۱۰۴	۰/۳۴۹
	Sig.	۰/۳۵۵	۰/۰۷۵	۰/۲۵۲	۰/۵۷۱	۰/۰۲۰
	N	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱

خلاصه مدل رگرسیونی حاکی از آن است که متغیرهای وارد شده در دستگاه رگرسیون، شامل تولید ناخالص داخلی، ضریب جینی، نرخ بیکاری، نرخ مشارکت اقتصادی و نرخ تورم، در مجموع همبستگی ۶۷ صدم را با متغیر نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال به نمایش گذاشته‌اند. از سوی دیگر، این شش متغیر در کنار هم مجموعاً توانسته‌اند نزدیک به ۲۵ صدم از واریانس نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال در بین استان‌های کشور را تبیین کنند (جدول ۴).

جدول ۴. خلاصه مدل رگرسیونی

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
۱	۰/۶۷۴	۰/۴۶۲	۰/۲۴۵	۱/۲۷۲۶

بررسی ضرایب بتای به‌دست‌آمده نیز حاکی از آن است که ۴ مورد از متغیرهای مستقل، شامل ضریب جینی با ضریب بتای ۰/۳۳۴، نرخ بیکاری با بتای ۰/۳۲۱، تغییرات نرخ تورم با بتای ۰/۲۹۷ و تغییرات ضریب جینی با بتای ۰/۲۸۲، به ترتیب حایز بیشترین تأثیر معنی‌دار بر نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال بوده‌اند. این نتایج نشان می‌دهد که افزایش نرخ تورم و بیکاری و همچنین افزایش ضریب جینی در فاصله میان‌سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۰ برافزایش نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال در استان‌های مختلف کشور مؤثر بوده است (جدول ۵).

جدول ۵. ضرایب تأثیر a

Model	Standardized Coefficients	t	Sig.
	Beta		
تولید ناخالص داخلی	۰/۰۴۹	۰/۹۱۵	۰/۲۸۷
ضریب جینی	۰/۳۴۴	۶/۹۲۱	۰/۰۰۳
نرخ بیکاری	۰/۳۲۱	۶/۴۵۲	۰/۰۰۹
مشارکت اقتصادی	-۰/۰۳۵	-۰/۶۶۵	۰/۳۷۱
نرخ تورم	۰/۲۱۱	۴/۲۳۱	۰/۰۷۵
تغییرات تولید ناخالص داخلی	-۰/۰۴۶	-۰/۹۰۱	۰/۲۸۷
تغییرات ضریب جینی	۰/۲۸۲	۵/۶۶۷	۰/۰۲۱
تغییرات نرخ بیکاری	۰/۱۶۲	۳/۱۳۴	۰/۰۹۵
تغییرات مشارکت اقتصادی	-۰/۰۸۷	۱/۷۲۱	۰/۱۲۶
تغییرات نرخ تورم	۰/۲۹۷	۵/۹۹۵	۰/۰۱۴

^a متغیر وابسته: متوسط نسبت ازدواج زیر ۱۵ سال

نتیجه‌گیری

خانواده، به‌عنوان اساسی‌ترین نهادی اجتماعی؛ امروزه در مسیر تغییرات اساسی قرار گرفته است. به‌ویژه نوسازی اقتصادی (تغییرات سریع توسعه اقتصادی) و بی‌سازمانی اقتصادی (تورم، بیکاری و افزایش ضریب جینی)، در سطح کلان گسستگی سیاست‌های نظام خانواده منجر گردیده است. سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ گرایش به ازدواج زود هنگام روندی افزایشی داشته است. فرض اصلی و مهم پژوهش حاضر مبتنی بر تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی بر تحولات نظام خانواده از جمله افزایش ازدواج‌های زود هنگام است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که هم‌زمان با بی‌نظمی در شاخص‌های اقتصادی (متغیر مستقل)، میزان ازدواج زود هنگام (متغیر وابسته) نوسان اساسی داشته است. نتایج پژوهش با تکیه بر داده‌های تحلیل ثانویه نشان می‌دهد که:

الف. توصیفی: نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال در کشور در بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ روندی صعودی داشته و در این دوره افزایش قابل‌ملاحظه‌ای در نسبت یاد شده رخ داده است. نسبت ازدواج‌های زیر ۱۵ سال از ۴,۶ در ۱۳۹۰ به ۵,۷ در ۱۴۰۰ رسیده است؛ نکته مهم در این بخش از یافته‌های توصیفی، هم‌زمانی این تغییر در نسبت‌های ازدواج زود هنگام با تغییرات اقتصادی در این دوره است. بررسی وضعیت شاخص‌های اقتصادی کشور در دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ حاکی از وخیم‌تر شدن شرایط اقتصادی کشور، به‌ویژه در نیمه‌دوم دهه نود، از نظر افزایش نرخ تورم، ضریب جینی و نرخ بی‌کاری می‌باشد و افزایش شاخص‌های یاد شده با افزایش قابل‌توجه در آمار ازدواج کودکان در کشور نیز همراه بوده است.

ب. نتایج تبیینی: نتایج آزمون‌های آماری نشان داد که بین متغیرهای کلان اقتصادی و گرایش به ازدواج زود هنگام رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ به این معنی که با افزایش ضریب جینی، نرخ بیکاری و تغییرات نرخ تورم؛ میزان ازدواج زود هنگام در استان‌های کشور روندی افزایشی داشته است. بر این اساس:

- ضریب جینی با ضریب بتای $B=0/334$ ، تأثیر مثبتی در گرایش به ازدواج زود هنگام داشته است؛ به این ترتیب به ازای یک واحد تغییر در ضریب جینی؛ متغیر ازدواج زود هنگام؛ یک واحد افزایش یافته است. با افزایش شدت ضریب جینی و فاصله و شکاف طبقاتی-درآمدی؛ منجر به نابرابری توزیع درآمدی خانواده و کاهش کیفیت زندگی آن‌ها شده و در نتیجه برای کاهش حجم نابرابری و فشارهای ناشی از آن در تأمین سلامت زندگی (کاهش آسیب‌های مالی)؛ کاسته شدن بارتکفل و اعضای اصلی؛ یکی از راهکارهای اصلی انتخاب شده و به ازدواج زود هنگام تمایل

پیدا کرده‌اند. بر این اساس با افزایش فقر، نابرابری طبقاتی و کاهش عدالت اجتماعی-اقتصادی؛ نرخ تمایل به ازدواج زود هنگام نیز افزایش می‌یابد.

- نرخ تورم با ضریب بتای $B=0/297$ ، تأثیر مثبتی در گرایش به ازدواج زود هنگام داشته است. به این ترتیب به ازای یک واحد تغییر در نرخ تورم؛ متغیر ازدواج زود هنگام یک واحد افزایش یافته است. افزایش ازواج زود هنگام، در خانواده، با درآمد پایین و افزایش تورم در ارتباط است که نشانگر منفعت انتظاری ازدواج می‌باشد. به این معنی ریسک و احتمال اقدام به ازدواج زود هنگام همراه با رضایت خانواده‌ها نسبت ازدواج سریع به دلیل سطح درآمد پایین و بالا رفتن قیمت نیازهای اساسی (خوراک، پوشاک و مسکن) بوده است. تصمیم‌های آنی و اقتصادی، در دوره رکود اقتصادی زندگی خانوادگی به‌ویژه در طبقات پایین‌تر و استان‌های در حال توسعه زیادتر مشاهده می‌شود. چون خانواده‌ها برای حفظ خانواده و تأمین نیازهای زندگی‌شان تحت فشار هستند. وقتی فرزند و اعضای خانواده به دلیل بیکاری یا دستمزد ناکافی توانایی حمایت از خانواده‌هایشان را ندارند، انگیزه آن‌ها برای ازدواج زود هنگام بیشتر می‌شوند

- نرخ بیکاری با ضریب بتای $B=0/213$ ، تأثیر مثبتی در گرایش به ازدواج زود هنگام داشته است. به این ترتیب به ازای یک واحد تغییر نرخ بیکاری؛ متغیر ازدواج زود هنگام یک واحد افزایش یافته است. بی‌کاری به‌عنوان یکی از مسائل کلان اقتصادی؛ مسئله اجتماعی خانواده (ازدواج) را تحت تأثیر قرار داده است، به طوری که شرایط نامناسب اقتصادی خانواده، ناتوانی در تأمین هزینه‌های جاری؛ و بی‌اطمینانی از آینده اعضای خانواده به دلیل موقعیت کم و ناکافی برای ورود به بازار به‌صورت تمام‌وقت و نیمه‌وقت و آینده شغلی آن‌ها، ازدواج به‌عنوان یکی از گزینه‌های موجود انتخاب شده است.

نتایج در کل نشان می‌دهد که فرهنگ و اقتصاد دو مؤلفه نهاد خانواده هستند که مسئله ازدواج زود هنگام را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند. طبقات اجتماعی، تمایز فرهنگی و حس برتری و کهنتری به‌وسیله میزانی از سرمایه اقتصادی (ملک، دارایی، پول، سرمایه مالی) صورت می‌گیرد. در جوامع امروزی ازدواج به‌مثابه امر فرهنگی-اجتماعی به‌مرور زمان از مقوله اقتصادی تأثیر خود را پذیرفته است. در شرایط بحران اقتصادی؛ خانواده‌ها امیدوارند که این ازدواج به تکیه‌گاه اقتصادی تبدیل شود (بروس، ۲۰۰۷). جهیزیه^۱؛ ملاک مهمی اقتصادی در مسئله ازدواج

1 dowry

زودهنگام است. به‌ویژه در جوامع در حال توسعه که فقر؛ امنیت شغلی، بحران فضای کسب و همچنین بحران منابع توسعه‌ای وجود دارد، مشاهده می‌شود (امین و همکاران، ۲۰۰۸). مطابق نتایج پژوهش در استان‌های کشور هم با افزایش فشارهای اقتصادی (کاهش توان مالی خانواده، بیکاری، افزایش فقر، محرومیت اجتماعی) همچنان ازدواج زودهنگام روندی افزایشی داشته است که بیشتر در استان‌های در حال توسعه، محروم و دارای سطح بالای بیکاری و تورم مشاهده می‌شود. همچنین وجود تورم اقتصادی و کاهش سبد کالای خانوار باعث شده که مردم به علت فشارهای اقتصادی- اجتماعی به ازدواج دختران و پسران خود باهدف کاهش فشارهای مالی، تشکیل سریع زندگی و تأمین نیازهای اساسی (خوراک، پوشاک و مسکن) رضایت دهند.

منابع

- اوتادی، مریم (۱۳۸۰)، تأثیر اشتغال زنان بر سلامت روان همسران‌شان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- حضورى، کلثوم (۱۳۹۵)، بررسی وضعیت زنان خشونت دیده قبل و بعد از طرح شکایت در کلانتری، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، سال سوم، دوره جدید، شماره هشتم و نهم، ص ۷۰-۸۹.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۹)، جامعه‌شناسی خانواده، تهران: سروش.
- طرزی، تقی (۱۳۸۸)، بررسی نقش مردم‌سالاری در خشونت خانوادگی مطالعه نظری همراه با تحقیق پیمایش در سبزوار، تهران: آگه.
- گودرزی، طیبه؛ رستمی، تورج و مرادیان، علی (۱۳۹۴)، تأثیر اعتیاد مردان در خشونت خانوادگی (با تأکید بر خشونت علیه زنان)، دانش انتظامی کرمانشاه، سال ششم، شماره بیستم، ص ۱۱-۱.
- مشونیس، جان (۱۳۹۵)، مسائل اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی، جلد اول و جلد دوم، تهران: پژوهشگاه هنر، فرهنگ و ارتباطات.
- مولاوودی، شهین دخت (۱۳۸۵)، کالبدشکافی خشونت علیه زنان، تهران: انتشارات دانش نگار.
- هرست، چارلز. ای (۱۳۹۹)، نابرابری اجتماعی، انواع، علل و پیامدها، ترجمه علی شکوری، تهران: انتشارات دانشگاه تهران

Amin, S. E. Chong, and N. Haberland. 2008. "Programs to Address Child Marriage: Framing the Problem. Promoting Healthy, Safe, and Productive Transitions to Adulthood No. 14. New York: Population Council.

Assani, Aliou (2000), Etude sur les mariages précoces et grossesses précoces au Burkina-Faso, Cameroun, Gambie, Liberia, Niger et Tchad, UNICEF WCARO, Abidjan

- Blat G, Steiu C(1937), A hit is a hit...or is it? Approval and Tolerance of the use of Physical Force by Spouses, *The Dark Side of families: Current Family Violence Research*(Beverly Hills, Ca:sage).
- Bruce, J (201۳) *Violence Against Adolescent Girls: A Fundamental Challenge to Meaningful Equality* New York: Population Council
- Bruce, J. 2007b. "Girls Left Behind: Redirecting HIV Interventions toward the Most Vulnerable. Promoting Healthy, Safe, and Productive Transitions to Adulthood No. 23. New York: Population Council.
- Brush Sarah (2012). *Finding Middle Ground: Sex Radicalism, Radical Feminism And Prostitution Lae Reform In Canada*, An essay submitted to the Department of Sociology, Queen's University: 19- 21.
- Callaghan, J. Gambo, J. & Fellin, L (2015) "Hearing the silences: Adult Nigerian women's accounts of 'early marriages'" in *Feminism & Psychology*
DOI:10.1177/0959353515590691
- Chantler, K (2012) "Recognition of and Intervention in Forced Marriage as a Form of Violence and Abuse" *Trauma, Violence, & Abuse* 13(3) 176-183
- Dobash, R. E & Dobash, R.P. (2004). Women's violence in, intimate relationships: Working on a puzzle, *British Journal of Criminology*, 44, 324-349
- Gangoli, G. McCarry, M. & Razak, A. (2009) "Child Marriage or Forced Marriage? South Asian Communities in North East England" in *Children & Society* V23 pp.418-429 DOI: 10.1111/j.1099-0860.2008.00188.x
- Gells, R.J. & Straus, M.A. (1979). "Detemporary of violence in the family" in W.R.Burre, R.Hill, F.J.Nye & L.I.Reiss (E.d). *contemporary theories about the family*. New York: Free Press.
- Godha, D. Hotchkill, D. & Gage, A (2013) "Association between child marriage and reproductive health outcomes and service utilization: a multi-country study from South Asia" in *Journal of Adolescent Health* V52 pp.552-558
- Gottschalk, N (2007) *Uganda: early marriage as a form of sexual violence* Oxford: Forced Migration Review available at <https://reliefweb.int/report/sudan/uganda-early-marriage-form-sexual-violence>
- Hamilton, V (2012) "Age of Marital Capacity: reconsidering civil recognition of adolescent marriage" in *Boston University Law Review* V92 p.1817-1863
- Hutchinson, A. Waterhouse, P. March-McDonald, J. Neal, S. & Ingham, R. (2016) "Early Marriage and Transactional Sex in the Context of Armed Conflict" in *International Perspectives on Sexual and Reproductive Health* V42 N1 pp.45-49
- International Center for Research on Women (ICRW). 2005. *Too Young to Wed: Education and Action toward Ending Child Marriage*. Washington, DC: ICRW.
- Kombo D.K and Tromp L.A. (2006). *Proposal and Thesis Writing: An Introduction*.
- Lloyd CB(ed) *Growing up Global*: Washington DC.
- Lobasz Jennifer (2011). *Victims, Villains, and the Virtuous: Constructing the Problems of Human Trafficking*. (Thesis). University of Minnesota.
- McIntyre, P. 2006. *Married Adolescents: No Place of Safety*. Geneva: WHO.
- Miller S. (2003) "Meeting the needs of the youngest first time mothers" Background paper Presented at WHO and UNFPA/population council technical consultation on Married Adolescent, New York

- Nwimo, I & Egwu, S (2015) "Girl Child Marriage: implications for community intervention programmes" in *Journal of Law, Policy & Globalization* V37 pp.141-149
- Nwimo, I & Egwu, S (2015) "Girl Child Marriage: implications for community intervention programmes" in *Journal of Law, Policy & Globalization* V37 pp.141-149
- Ouattara, M; Sen, P & Thomson, M (1998) "Forced Marriage, Forced Sex: The Perils of Childhood for Girls" in *Gender and Development* V6 N3 pp.27-33
- Ouis, P. (2009) "Honourable Traditions? Honour violence, Early Marriage and sexual abuse of teenage girls in Lebanon, the Occupied Palestinian Territories and Yemen" in *International Journal of Children's Rights* V17 pp.445-474
- Phillips, A. & Dustin, M. (2004). "UK initiatives on forced marriage: regulation, dialogue and exit" in *Political studies*, V52 N3 pp. 531-551 available at: <http://eprints.lse.ac.uk/archive/00000546>
- Prakash, R. Singh, A. Pathak, P & Parasuraman, S (2011) "Early marriage, poor reproductive health status of mother and child well-being in India" in *Journal of Family Planning & Reproductive Health Care* doi:10.1136/jfprhc-2011-0080
- Spindelman Marc (2011). *Feminism without Feminism*, *Issues in Legal Scholarship*, 9(2): 1- 21.
- Straus M A, Yodanis C.L. (1990) "Corporal punishments in adolescence and physical assaults on spouses in later life: What accounts for the link? *Journal of Marriage and the Family* 58: 825-841.
- Turner, J. H. (2003). *The Structure of Sociological Theory*. California: Thomson, Wadsworth.
- United Nations Children's Fund(2022), *Child Marriage in Eastern and Southern Africa: A statistical overview and reflections on ending the practice*, UNICEF, New York, 2022.
- Vang, P. & Her, P. (2014) "Teenage Marriage among Hmong American Women" in *Journal of Human Behaviour in the Social Environment* V24 pp.138-155
- Warner, Elizabeth (2004) "Behind the Wedding Veil: Child Marriage as a Form of Trafficking in Girls. *American University Journal of Gender, Social Policy & the Law* V12, N2 pp.233-271
- Zavala, E(2007) *Non physical intimate partner violence emotional abuse and controlling behavior against women* [Thesis]. El Paso, TX: The University of Texas at El Paso.